

közvetlenséget, a műfaj kínálta szabadságot. A Magyarokról Jugoszláviában című írását például így kezdi: „Emlékszem azokra a rádiókra, amelyeket egy-két osztálytársam szüleinél láttam a háború utáni első években. Csak Budapestet lehetett fogni rajtuk. A kereső mechanikusan volt rögzítve; leggyakrabban egyszerű szöggel. Ez volt az első szembesülésem Trianon tagadásával, első lecke, a nem, nem, soha mibenlétéből. Mielőtt tudomást szereztem volna hétéves koromban a konok rádiókészülékről, azt tudtam csak, hogy nem szabad lehoznom a padlásról a portól alaposan megszurkült zászlót, rajta nagyapám nevével. (Egy kisebbségi magyar párt zászlaja volt, mely párt a két világháború között ténykedett.) Azokban az időkben a rádió maradt az egyetlen eszköze a rezsimmel szembeni ellenállásnak és a történelem tagadásának.”

Egy másik esszét viszont így indít: „Négy-öt évvel ezelőtt (91-ben íródik az esszé) egy szlovéniai szemináriumon voltam, ahol többségében nem szlovénok voltunk. A szlovén előadó viszont csakis szlovénül volt hajlandó megtartani előadását, mondván, hol tehetné ezt, ha Szlovéniában nem . . .”

Nos, ettől a személyes jellegtől lesz esszészzerű Várad írásainak legtöbbször, hogy aztán a szakmai alaposág domborodjon fölé, s tegye írásait szakmailag kifogástalanokká, s ugyanakkor élményszerű olvasmányá is.

BORDÁS Győző

EGY KÖNYVRŐL KETTŐS HANGON

Dudás Károly: *Királytetetés*. Életjel, Szabadka, 1996

Dudás Károly vitathatatlanul jónevű és jelentős alakja irodalmunknak. Ám ugyanígy újságíróknak és közéletünknek is, nem utolsósorban megmaradásunk harcos elkötelezettségként történelem sújtotta égaljunk alatt. E kötetével azonban valahogy „kéthangú kiáltás”-ra késztetőn adta fel a leckét kritikusanak, alkalmasint éppen tevékenységének szerteágazásával összefüggésben. Ami, ha úgy akarjuk, akár mentségére is szolgálhat.

Beállítottságától függően tehát a könyvismertetés írója írhatja róla akár kérlelhetetlen „esztétikai központú” szigorral is, ámde elnézéssel ugyanígy, kellő figyelemmel bizonyos irodalmon kívüli (innen és túli) körülményekre. Amiért is, ha a szigorúbb hanggal kezdjük, legfőképpen egy megállapítás kívánkozik ki belőlünk. Nevezetesen, hogy összeállítását tekintve, a kelleténél, netán a „megengedetttnél” is heterogénebb kis könyvet, afféle „vegyes felvágottat” tartunk kezünkben. Tekintve, hogy „valódi” széppróza, hosszabb-rövidebb „igazi” novellák mellett találunk benne „belülről megszólaltatott”, tehát ennyiben „irodalmi” riportokat, hangulatosan karcolatszerű, de morális-érzelmi-indulati töltetűnek megfelelően „lírai publicisztikának” is minősíthető írásokat, alkalmi jellegű, méltató és megemlékező szövegeket, sőt búcsúztatót is. Összességében olyan anyagot, aminek nem csupán egymásmellettisége hat zavaróan, de felmérése is eltérő megközelítést kíván, végső fokon lehetetlenné téve könyvünk egységes egészként való értékelését. Ám még ha menet közbeni „mérce váltásra” törekszünk is, a *Kivégzés* című rádiójáték-törredék az „együtt megjelentethetőség” kereteit mintha végképp szétfeszítené.

Mintha bizony a szerző vagy a kötet szerkesztője, néminemű testesség reményében, minden keze ügyébe került felmarkolt volna.

Úgyhogy . . . de talán váltunk át inkább a második hangra. Előrebocsátva, hogy fentebbi elmarasztalásunkat csakis a könyv egésze vagy inkább annak hiánya indokolhatja. Lévéen, hogy az egyes frások, műfaji besorolhatóságuktól függetlenül, többnyire helytállnak önmagukért, külön-külön történő szemügyre vételükkor tehát jóindulatú elnézésre semmi szükség.

Legkevésbé természetesen az első ciklusban található novellák esetében, mivel ezek nem csupán a szerző által egy időben joggal számon kért „valóságirodalom”-ként fogantak, hanem a „valóság”-hoz az „irodalmat” is hozzátársítva, megfelelő szintű esztétikai kiteljesedést eredményeztek. Olyan frásokra gondolok itt, mint amilyen a *Kutyahistória*, a *Mindenszentek*, a *Kívóház*, a *Fénymagot esznek a papagájok* vagy a *Gyilkosbika*, azokra a nem újkeletű frásokra, amelyek éppen értékeik révén váltak már a „maguk idején” emlékeztetéssé számomra, s amelyek a *Ketrecbál* című regény mellett Dudás Károly prózájának máig is csúcsteljesítményeit jelentik – bizonyos értelemben sajnálhatóan. „Valóságirodalmi” mivoltuk ellenére is bizonyos víziószerszűségükkel, időskváltó emlékelidézésükkel, kevéssel is sokat mondó sejtetéstechnikájukkal, Csoóri Sándorral szólva „félíg bevallottan” tükrözve életünket, valóságunkat. „Légiesültségük” révén válva irodalommá, nem utolsósorban annak köszönhetően, hogy létrejöttükkor tárgyuik részben „kényszer”-nek számított még, „egy az egyben” nem volt publikálható, amiért is az őket kikényszerítő indíttatás, egyszerűs mind bizonyos álcázásra is kényszerült, gúzsba kötött táncra, „ketrecbálra”, hogyha úgy tetszik. Több mindennel, nem utolsósorban a vajdasági magyarsággal szembeni megtorlás negyvennégybeli napjaival összefüggésben. Arra a némiképp fanyar megállapításra késztetően, miszerint az „esztétikai nirvánát” nem feltétlenül a dolgok kerek-perec kimondása jelenti, hanem olykor inkább a „cenzúra kicselezésének” szerencsés következményeként jön létre. Nem mintha a sajnos csak e tekintetben letűnt időket kívánnánk vissza, még ha kissé továbbgondolva a dolgokat, akár még oda is kilyukadhatunk, hogy egyfajta „járuléktartalomként” múltunk egy másik darabja, egykori álrúhás irodalmunk sorsa, illetve az egész kelet-európai térség hasonló irodalmának információs szempontból való érdektelenné válása is benne van a kötetben. Aligha tudatos koncepcióról árulkodóan, de érdeklődésünket azért is külön felkeltve, amiért a novellák utáni ciklusok egyes riportszerű darabjaiban olykor az elbeszélések valóságanyagával közvetlenebb megmutatásban is találkozhatunk. Illetőleg főalakjaik „eredetijével” is – voltaképpen gondos, sőt gyengéd kezű megformálásban, de kevésbé artiztikus formában, egyszerűbb képlet jegyében. Vagyis itt akár az is fölmerülhet, nem lett volna-e jobb a háttér utólagos megmutatása helyett, a kötet megszerkesztésekor az egyszerűbb felől indulva a bonyolultabb felé haladni, s úgy mutatni meg, miképpen is válik a „valóság”, a nyersanyag irodalommá. Eltekintve attól, hogy ez esetben, legalábbis ha olvasáskor a megadott sorrendben haladunk, lehetőségünk lett volna lejtőn leereszkedő helyett felfelé kaptató utat megtenni. Akkor is a fokozottabb kiteljesedéshez jutva el, ha a „lejtőt”, illetve a „kaptatót” nem annyira a minőséggel, hanem a szövegstruktúra összetettebb olvasmányélményt kínáló bonyolultabbá válásával kapcsolatosan emlegetünk csak. Függetlenül attól, hogy az ilyenfajta olvasmányélmény igénye a különben sem

túl népes olvasótábor kisebb részére jellemző csupán, sőt hogy a többségre éppen az egyszerűbb, a közvetlenebb eszköz hat inkább.

Az a hangvétel, amit publicisztikai írásaiban Dudás – gyakran inkább érzéseink, semmint értelmünk felé fordulva – szintén sikerrel képes megütni. Függetlenül attól, hogy ezek az írások témáikat, mondanivalóikat tekintve kapcsolódnak-e valamiképpen a kötet élén álló szépprózai anyaghoz, oly módon is akár, hogy míg amazokban több helyütt a második világháború végének „kimondhatatlan” és „kiírhatatlan” rém emlékei kísértének, emezeket az „új”, épp hogy véget ért, és semmivel sem kevésbé véres háború eseményei váltották ki a szerzőből. Reagálásként fenyegetettségünk tüneteire, helyzetünknek arra a megrendültségére, amelyben még ma is leledzünk – nem egy esetben a „tegnap napisajtójából” vagy éppen „napi politikájából” többé-kevésbé ismerősként köszönve vissza. Voltaképpen a tájhoz és a „kis hazához” való kötődésnek a jegyében születve meg, annak jegyében, ami kezdettől fogva szinte programszerűen is jellemzője Dudásnak, és amit szándékolt elcsépeltséggel szólva nevezhetünk akár közösséghez, néphez való hűségnek is, akár etnikai, akár szociális kategóriát, illetőleg a kettő ötvözetét értsük is „közösség” vagy „nép” alatt. Úgyhogy valójában éppen a földközelség, ez a fenyegetettségünkkel való együttlélegzés kölcsönöz, a benne egybegyűjtött írások műfaji különbözősége ellenére is bizonyos egységet ennek a könyvnek, voltaképpen ez által is nyomva rá a hitelesség pecsétjét.

Bizonyos mértékben még „elméleti” kifogásainkat is semlegesítve. Kellőképpen leszelve okvetetlenkedésnek is minősíthető „első hangunkat”.

VARGA Zoltán

A NÉPÉLET JELEINEK VIZSGÁLATA

Vasas Samu: *Népi jelvilág Kalotaszegen*. Kráter Műhely Egyesület, Budapest, 1994

Újabban sok a könyvkiadó, kevés a terjesztő, ezért sokszor csak a személyes ismeret-ségek segítik az érdeklődő olvasót, kutatót, hogy egy-egy új kiadvány eljusson hozzá. Így történt ez Vasas Samu könyvének a Vajdaságba juttatásával is, s ezért a kissé kései ismertető.

A kalotaszegi népéletet etnopszociológiai szempontból is vizsgáló könyvet olvastunk már Péntek János kolozsvári nyelvészprofesszor tollából (*A kalotaszegi népi hímzés és szokásainak*, 1979). A hagyományairól híres tájegység most egy újabb jeltudományi összefoglalóval lett sokkal gazdagabb, ugyanis Vasas Samu könyve az élet több szegmen-tumában vizsgálta meg a kódok és csatornák különféle jellegzetességeit.

Néhány évköri szokásban a legények szerepe megkülönböztetett jelentőségű és jelen-tésű például Szentkirály és Zentelke községben. Jelszerű a szervezetük kialakítása, a viselkedésük, tevékenységük.